

FOTO: HET RODE DORP

DATUM IN PROCEDURE

14 JANUARI 2005

DATUM AANWIJZING

25 JANUARI 2010

ERRATA

TOELICHTING

bij het besluit tot aanwijzing van het beschermd
dorpsgezicht **Het Rode Dorp**
gemeente Baarn (Utrecht)
ex artikel 35 Monumentenwet 1988

BAARN, HET RODE DORP

De minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en de minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer zijn bevoegd om gezamenlijk beschermde stads- en dorpsgezichten aan te wijzen. Het rechtsgevolg van de aanwijzing is dat de gemeenteraad ter bescherming van een stads- of dorpsgezicht een bestemmingsplan, als bedoeld in de Wet op de ruimtelijke ordening, vast moet stellen. In die zin kan de aanwijzing tevens een stimulans betekenen voor een te voeren ruimtelijk kwaliteitsbeleid.

In totaal zijn er in Nederland meer dan 300 beschermde stads- en dorpsgezichten met een geschiedenis die teruggaat tot vóór het jaar 1850. In het kader van het Monumenten Inventarisatie Project is ook de stedenbouw uit de periode 1850-1940 landelijk geïnteriseerd. Het besluit tot aanwijzing van Het Rode Dorp in de gemeente Baarn als beschermd dorpsgezicht vloeit voort uit deze inventarisatie.

INLEIDING

Het Rode Dorp is aan de noordoostzijde van Baarn gesitueerd. De woningen en de stedenbouwkundige opzet van het complex zijn ontworpen door de architect A.M. van den Berg uit Hilversum en zijn vormgegeven in de stijl van de Amsterdamse School. De aanleg heeft het karakter van een tuindorp, waarbij de woningen zijn geplaatst rond de openbare, pleinvormige groene ruimten. Binnen de bestaande structuur vormt het stratenplan grotendeels een eigen eenheid.

ONTSTAAN EN ONTWIKKELING *(kaart 2 en 3)*

In de 19^e eeuw maakte het dorp Baarn een ontwikkeling door van een bescheiden agrarische gemeente naar een geliefd forenzendorp. Dit ging gepaard met de ontwikkeling van villaparken en de bouw van villa's op de hoger gelegen zandgronden binnen de gemeente. De lagere gronden naar de rivier de Eem behielden hun agrarische functie. De verbetering van de woon- en leefsituatie voor arbeiders na het van kracht worden van de Woningwet van 1901 kwam in Baarn niet snel van de grond. De gemeente liet dit over aan het particulier initiatief, maar door de afwezigheid van veel industrie in de gemeente waren particulieren niet geïnteresseerd hierin te investeren. Toch telde Baarn een behoorlijk aantal arbeiders. Deze waren werkzaam in de

dienstverlening bij of voor villabewoners, in de bouw bij één van de talrijke aannemersbedrijven of in één van de fabrieken in de naburige gemeenten (met name Hilversum).

De wijk Het Rode Dorp is als sociaal woningbouwcomplex in de periode 1920-1921 gesticht door de arbeiderswoningbouwvereniging Ons Belang. Deze socialistische vereniging werd opgericht op 12 augustus 1919 en had tot doel de huisvesting van werkende arbeiders te verbeteren. Op 23 oktober 1919 werd de woningbouwvereniging bij Koninklijk Besluit erkend. Behalve Ons Belang waren in Baarn ongeveer tegelijkertijd ook de rooms-katholieke woningbouwvereniging Sint-Joseph en de protestantse woningbouwvereniging Patrimonium actief. De bouw van Het Rode Dorp was het eerste project van de pas opgerichte vereniging. Als locatie kwam een door de gemeente aangekocht terrein ten westen van de Weteringstraat in aanmerking. Deze voormalige landbouwgrond lag net buiten het dorp. Door de algemene economische recessie van 1921 tot 1924 werd de uitvoering van het bouwprogramma gestaakt. Als gevolg daarvan bleef het terrein aan de Marisstraat en de Breitnerstraat onbebouwd. Op dit plantsoen waren aanvankelijk ook bouwblokken gepland. Zo ontstond een tweede plantsoen. In totaal werden in de periode 1920-1921 zo'n 137 woningen gebouwd, verdeeld over zes verschillende typen. De indeling van de woningen was

verschillend. Bovendien werd voor een tweetal doelgroepen gebouwd, getuige de verschillen in aanduiding van de zogenaamde middenstandswoningen en de arbeiderswoningen. De gemiddelde huurprijs werd in mei 1921 vastgesteld op f 5,69 per woning per week. De gezondheidscommissie van het departement van Waterstaat, Handel en Nijverheid had als klacht over de woningen dat deze niet van een kelder en een schuurtje waren voorzien. Aan de vormgeving werd meer aandacht besteed en de commissie was dan ook van mening dat de buitengewoon hoge daken de plannen onnodig kostbaar maakten. Vanaf het gereedkomen van het complex werd door Ons Belang aan het Mesdagplein kantoor gehouden.

Over de naamgeving van Het Rode Dorp bestaat geen eenduidigheid. Uit overleveringen is een drietal verklaringen te achterhalen. De eerste gaat ervan uit dat de naam is ontstaan door de toepassing van rode dakpannen op de woningen van het complex. Een tweede verklaring is gebaseerd op het gegeven dat aanvankelijk inpandig de kozijnen en deuren geschilderd waren met rode verf. Ten derde zou de naam een verwijzing zijn naar de politieke kleur van de bewoners van het complex. Bijna alle bewoners stemden op de SDAP en staken op 1 mei de vlag uit.

De rode kleur aan de binnenkant van de woningen verdween aan het einde van de jaren dertig. De

kenmerkende hoge puntgevels van de blokken aan de Marisstraat werden in 1960 gewijzigd. De hoge met hout betimmerde topgevels en de schoorstenen werden ingekort. De bewoners klaagden over het niet trekken van de schoorsteen. Ook waren de kosten van het onderhoud zeer hoog en was men bang voor het gevaar van verzakking.

In de jaren zeventig verkeerde het complex in een slechte staat van onderhoud. Aanvankelijk voorzag de woningbouwvereniging de sloop van het complex. Op de plaats van Het Rode Dorp zouden nieuwe flats worden opgetrokken. Door toedoen van de toenmalige staatssecretaris van Volkshuisvesting, Jan Schaefer, werd Het Rode Dorp voor het eerst erkend als waardevol cultureel erfgoed van de arbeidersklasse. Bij de renovatie in 1974-1975 werd Het Rode Dorp aangemerkt als 'pioniersproject' in het kader van het monumentenjaar 1975-1976.

Extra gelden werden besteed aan het behoud en herstel van het complex. Bij het herstel is echter ook een aantal wijzigingen doorgevoerd. De woningen zijn verbeterd, waarbij de indelingen van de panden zijn aangepast. Zo zijn bijvoorbeeld de twee en-suite kamers doorgebroken tot één woonkamer. De belangrijkste wijziging betrof het exterieur van de panden. Bij de renovatie werden een afwijkende kleur en soort dakpannen toegepast. Pogingen van Schaefer om de blauwe pannen te veranderen in rode

stuiten op verzet van de bewoners, die net hun tuinen op orde hadden. In 1984 werd het plantsoen op het Mesdagplein gerenoveerd. Er kwamen onder meer extra parkeerplaatsen op het plein. In 1993 vond een fusie plaats tussen de woningbouwverenigingen Ons Belang en Baarn. Deze zijn opgegaan in de nieuwe woningbouwvereniging Eemland. Een tweede renovatie van het complex vond plaats in de periode 1993-1994. Hierbij werden onder meer de kozijnen vervangen in hardhout. In 1995 is deze renovatie afgerond.

HUIDIG RUIMTELIJK KARAKTER *(kaart 1 en 4)*

De begrenzing van Het Rode Dorp wordt gevormd door een rechthoek van wegen, waarbinnen twee pleinen liggen met elk een eigen karakter. De structuur van het gebied is vrijwel symmetrisch. Het aantal en de grootte van de bouwblokken wijken enigszins van deze symmetrie af. De twee pleinen zijn met elkaar verbonden door de Veldheimstraat.

Het Mesdagplein heeft een langgerekte, zeshoekige opzet waarbij de woonblokken het plein een besloten karakter geven. Aan de zuidzijde is de Veldheimweg de centrale toegangsweg, terwijl aan de noordzijde twee wegen schuin naar het plein voeren. Dit zijn de Blommerstraat en de Apolstraat.

De Neuhuysstraat vormt vanaf de oostzijde een overbouwde entree tot het plein. De in baksteen met decoratief metselwerk opgetrokken bouwblokken vormen een architectonische eenheid en worden gekenmerkt door forse, met pannen gedekte mansardekappen met brede, lage dakkapellen in de onderste dakschilden. De langgerekte dakschilden, evenwijdig aan de straat, worden regelmatig doorbroken door topgevels. De voorgevels van de woningen zijn voorzien van gevelstenen met verschillende voorstellingen, zoals een pelikaan, otter, slak, eik, zonnebloem, fazant en wingerd, maar ook thema's als 'rust' en 'wel thuis'.

Het zuidelijk deel van de buurt met de Breiterstraat en Marisstraat is gesitueerd rond een met kastanjabomen omzoomd plein, dat een rechthoekige plattegrond heeft met afgeronde zijden aan de zuidkant. Het plein wordt doorsneden door de Veldheimweg, waarlangs eveneens kastanjabomen zijn geplant. De bebouwing bestaat aan de noordzijde uit twee forse U-vormige bouwblokken met zeer hoge mansardekappen met brede schoorstenen. Aan de overige zijden van het plein is de bebouwing kleinschaliger en meer divers. Hierdoor heeft het plein een minder besloten karakter dan het Mesdagplein.

Een derde pleintje wordt gevormd door de splitsing van de Apolstraat en de Israëlstraat aan de noordwestzijde van de buurt. De bebouwing van deze en de andere wegen rond het plein wordt gekenmerkt door kleinschalige woonblokken. Deze zijn, net als de bouwblokken ten

noorden van het Mesdagplein, overwegend gedekt met zadeldaken.

Binnen het gebied bestaat de bestrating uit klinkers, terwijl beide pleinen een aanleg met gras hebben. Aan het Mesdagplein zijn beukenhagen en bomen ter omsluiting van het grasveld geplant. De woonhuizen hebben kleine voortuintjes, soms met hagen.

Taxushagen omzomen eveneens het plein aan de Marisstraat. Hier zijn kastanjabomen geplant die de Veldheimweg en de Marisstraat flankeren. De woningen in de U-vormige blokken worden ontsloten door een stervormig padenpatroon, geflankeerd door hagen. Het driehoekige pleintje aan de Apolstraat is beplant met taxushagen en bloesembomen. De over het algemeen ruime achtertuinen hebben een overwegend groen karakter.

NADERE TYPERING VAN TE BESCHERMEN WAARDEN

De specifieke blokvormige bebouwing met kenmerken van de Amsterdamse School en hoge mansardekappen binnen een aanleg met het karakter van een tuindorp, waaraan bij beide pleinen een ander stedenbouwkundig ontwerp-principe ten grondslag ligt, vormen de kern van een stedenbouwkundig ensemble. De afwisseling tussen een besloten en een meer open plein, met een zichtas,

randbebouwing en het groene en kleinschalige karakter maken deze arbeiderswijk tot een bijzonder ensemble. Hoewel bij renovaties de authenticiteit van de panden deels verloren is gegaan, is het begin 20^e-eeuwse ensemble goed bewaard gebleven.

Typerend zijn:

- de beeldkwaliteit van het grote aantal panden van architectuurhistorische waarde uit de jaren twintig van de 20^e eeuw, ontworpen in relatie met de omgeving en kenmerken bevattend van de stijl van de Amsterdamse School;
- de Veldheimweg als belangrijkste wegstructuur: deze vormt de hoofdtoegang tot de wijk, is een belangrijke symmetrie- en zichtas en verbindt de beide pleinen met elkaar;
- de beslotenheid van het Mesdagplein met bouwblokken in de stijl van de Amsterdamse School. Hierbij is het besloten karakter gecreëerd door de zeshoekige vorm in combinatie met de praktisch aaneengesloten hoge bebouwing. Het plein draagt een groen karakter;
- het plein aan de Breitnerstraat/Marisstraat, dat meer open is van karakter en doorsneden wordt door een centrale, met kastanjes beplante as (de Veldheimweg) en aan de noordzijde forse bouwblokken heeft en een kleinschaliger, meer informele bebouwing aan de overige zijden;
- de gaffelaansluiting van de Apolstraat op de Israëlstreet, waardoor een pleintje is ontstaan;

- de rijtjesbebouwing aan de noordelijke ontsluitingswegen van het Mesdagplein;
- de bloksgewijze, kleinschaliger bebouwing aan de buitenzijde van de pleinen, in een rechthoekig grid dat de pleinen omkadert.

BEGRENZING

Globaal wordt de begrenzing gevormd door de Israëlstraat, Weteringstraat, Mauvestraat en de achterzijde van de percelen aan de Breitnerstraat.

De exacte begrenzing is aangegeven op de bijgevoegde begrenzingskaart, MSP/23/02.

WAARDERING

Het Rode Dorp in Baarn is een karakteristieke, begin 20^e-eeuwse arbeiderswijk, ontworpen volgens het stedenbouwkundige principe van de tuindorpen.

Het Rode Dorp is van algemeen belang wegens bijzondere cultuurhistorische, stedenbouwkundige en architectuurhistorische waarden.

RECHTSGEVOLG VAN DE AANWIJZING

Ter effectuering van de aanwijzing van een beschermd stads- of dorpsgezicht moet ingevolge artikel 36 van de Monumentenwet 1988 een bestemmingsplan worden opgesteld. De toelichting op de aanwijzing kan daarbij voor wat het beschermingsbelang betreft als uitgangspunt dienen. Doel van de aanwijzing is de karakteristieke, met de historische ontwikkeling samenhangende structuur en ruimtelijke kwaliteit van het gebied te onderkennen als zwaarwegend belang bij de toekomstige ontwikkelingen binnen het gebied. De aanwijzing beoogt op die wijze een basis te bieden voor een ruimtelijke ontwikkeling die inspeelt op de aanwezige kwaliteiten, daarvan gebruikmaakt en daarop voortbouwt.

In het aanwijzingsbesluit is bepaald in welke mate de vigerende bestemmingsplannen aan het beschermingsver-eiste voldoen.

BRONNEN

Literatuur

- Archief Historische Kring Baarn.
- Archief Woningbouwvereniging Ons Belang.
- F. Gaasbeek, J. van 't Hof en M. Koenders, *Baarn, geschiedenis en architectuur*, Zeist 1994.
- Gemeente Baarn/ROBU.
- Monumenten Inventarisatie Project Provincie Utrecht, gemeente Baarn, Utrecht 1991 PUMC, *Voorstel gemeentelijke monumentenlijst Baarn*, 1991.
- Wonen/TABK 2-78 6-7.

Kaarten

1. Oriëntatiekaart, Rijksdienst voor het Cultureelerfgoed, 2009.
2. Het Rode Dorp, 1920. Archief Woningbouwvereniging Ons Belang.
Uit: Regionaal Archief Amersfoort.
3. Het Rode Dorp, 1932. Bonnekaartnummer 407, verkend in 1928, ged. herzien in 1932. Uitgave 1943. Schaal 1:25.000.

4. Waarderingskaart, Rijksdienst voor het Cultureelerfgoed, 2009.
5. Luchtfoto: Het Rode Dorp. Bron: www.vanuitdelucht.nl. © DKLN-2003 Eurosense BV.

COLOFON

Uitgave: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, 2010

Onderzoek en tekst:

- Provincie Utrecht, drs. K. Loeff
- Rijksdienst voor het Cultureelerfgoed, ing. F.P. Buchner

Begrenzingskaart en thematische kaarten:

Rijksdienst voor het Cultureelerfgoed, drs. B.A.R.T. Broex

Foto omslag: Rijksdienst voor het Cultureelerfgoed, ing. F.P. Buchner

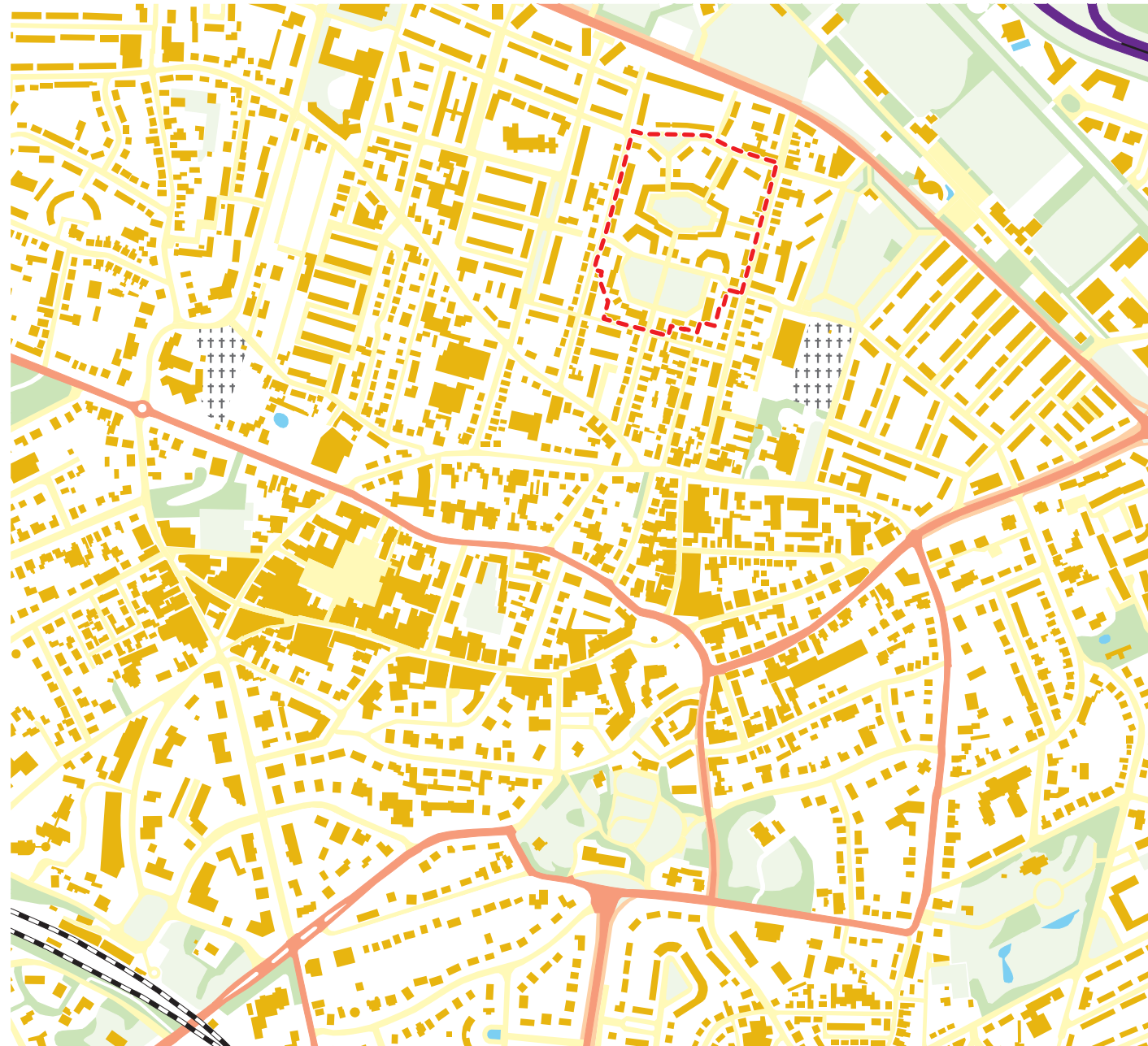
Redactie: Rijksdienst voor het Cultureelerfgoed

PRODUCTIE

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed/Drukkerij Mailfors, Amersfoort.

BIJLAGEN

1. Oriëntatiekaart.
2. Het Rode Dorp, 1920.
3. Het Rode Dorp, 1932.
4. Waarderingskaart.
5. Luchtfoto: Het Rode Dorp.

Oriëntatiekaart Het Rode Dorp

Legenda

 grens beschermd dorpsgezicht

topografie

 bebouwing

 weide

 bos

 begraafplaats

 overig terrein

 autosnelweg

 regionale verbindingsweg

 weg

 fietspad

 spoorweg

 waterloop

0 100 200 300 400 m

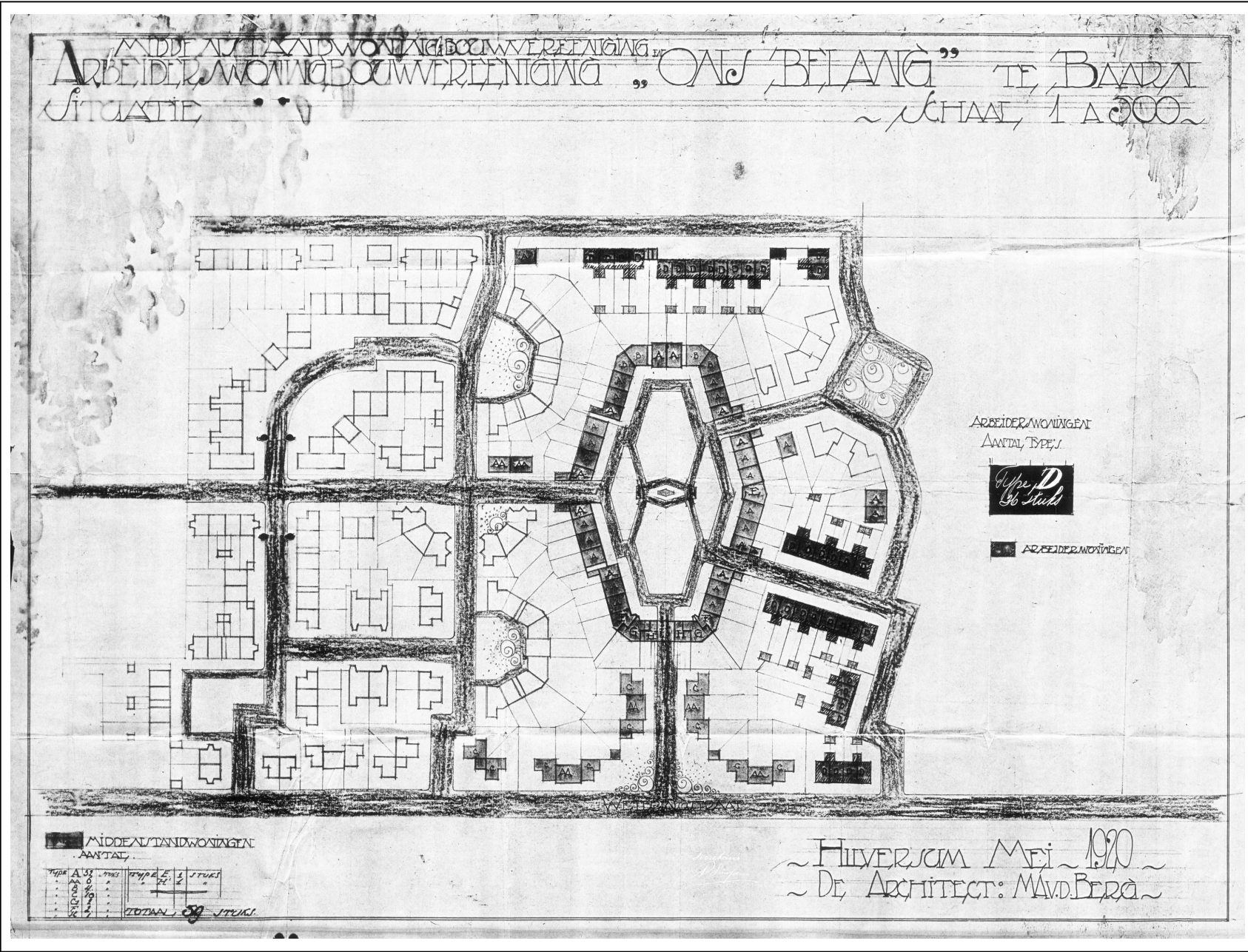

Topografie © Topografische
Dienst Kadaster
Emmen, 2007

© RCE, e-KS/BB
16 oktober 2009

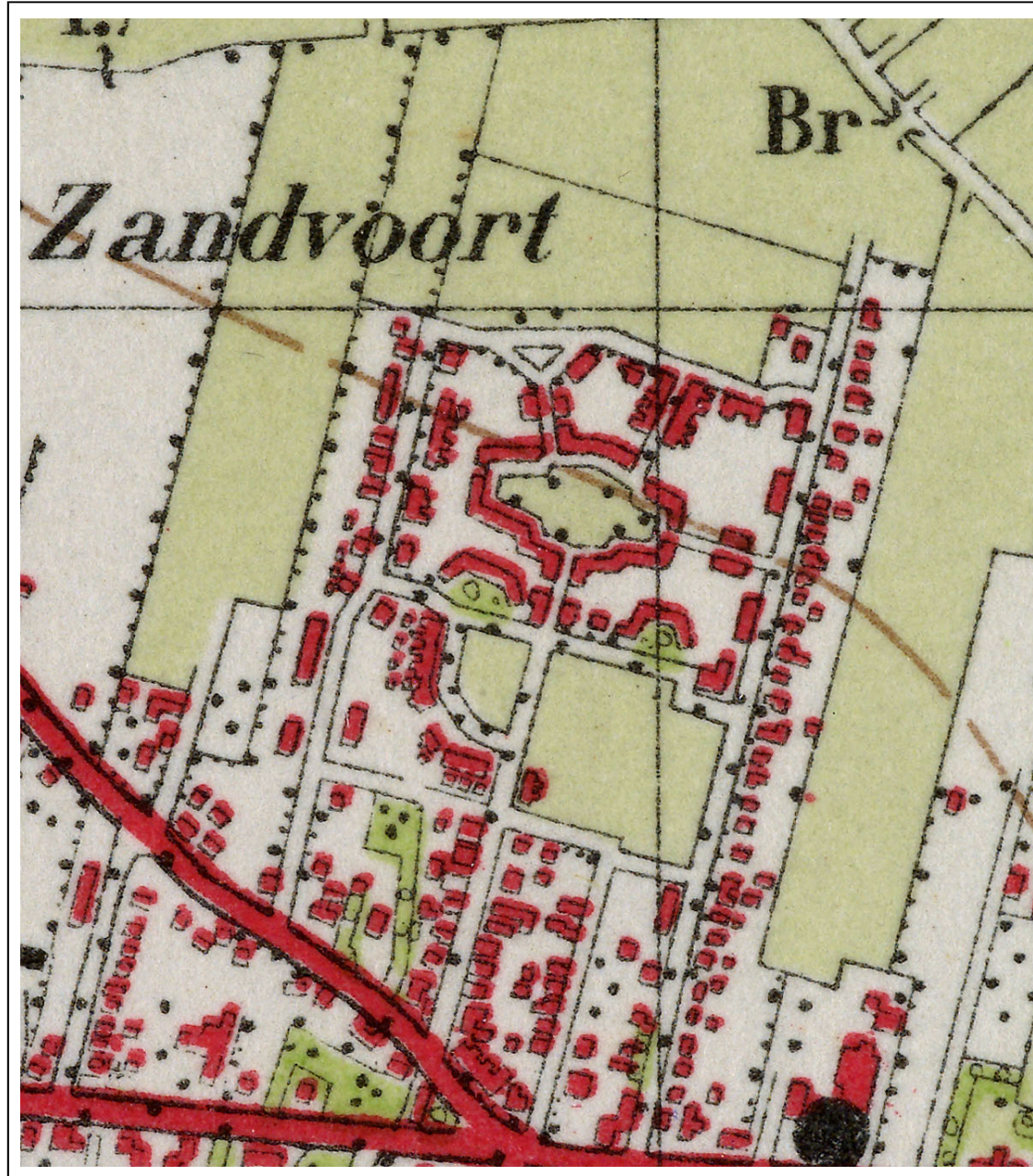

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

Kaart 2 Het Rode Dorp, 1920

Kaart 3 Het Rode Dorp, 1932

Waarderingskaart Het Rode Dorp

Legenda

 grens beschermd dorpsgezicht

ruimtelijke karakteristiek

- beeldbepalende bebouwing (rode dakpannen)
- beeldbepalende bebouwing (grijze dakpannen)
- beeldondersteunende verharding
- traverse beeldbepalende bebouwing
- achtertuinen
- plantsoenaanleg
- laanbeplanting

topografie

- bebouwing
- wegen/overige verharding

Topografie © Topografische
Dienst Kadaster
Emmen, 2007

© RCE, e-KS/BB
16 oktober 2009

Kaart 4

Waarderingskaart

Kaart 5 Luchtfoto: Het Rode Dorp